

1973 SEP

BUDAPEST

Mozaik a főváros múltjából

A hullaviasz csodája

Jó negyven éve Aggházy Kamil, a Hadtörténeti Múzeum néhai igazgatója, Bevilaqua Béla, e múzeum akkori adjunktusa, Zsille Kálmán festőművész és Pálóczi Horváth Lajos helyszíni szemlén voltak a Mátyás-templomban, ahol külön kápolnában nyugszik III. Béla és felesége, Antióchiai Anna, francia hercegnő. A kápolnát az Árpádok oroszlanos és a Chatillonok stilizált, coboly farkokkal ékes címere díszíti. III. Bélát 1196-ban temették Székesfehérvárott. Sírját 1848-ban találták meg, és 1898-ban szállították feleségének tetemével együtt Budára. Kezdetben a kriptában voltak elhelyezve, ahol a szemle idején két üveggel borított, falra szegezett tábla volt: a királyi házaspár koporsóinak fenéklapjai. A jelenvoltaknak izgalmas élményben volt részük. Néhai Nemes Antal püspök, a templom plébánosa magyarázta: napvilágnál vagy merőleges sugarú megvilágításnál semmi sem látható a táblákon. Ha azonban oldalról, ferdén esik rájuk a fény, döbbenetes felfedezésre jutunk. Ezután oldalról világították meg a királyné koporsójának fenéklemezét. A jelenlevők szinte felkiáltottak a meglepetéstől, mert karcsú, törekeny, finom, szinte teljesen könnyed termetű női test éles körvonalai jelentek meg előttük.

Mi ennek a magyarázata? A holttest kémiai bomlásakor hullaviasz termelődik a bomlási rétegen belül. A hullaviasz a koporsó márványfenéklapján kémiai reakciókat vált ki s ennek köszönhető a pontos lenyomat. A jelenvoltak megtekintették III. Béla hullaviaszlenyomatát is. Hatalmas, két méteres alakjának körvonalai azonban elmosódottabbak, mint a királyné könnyű selyembe öltözött alakjáé, mert ruhájának vastag szövete tompította a hullaviasz hatását.

Kétszáznyolcvanhét éves rajz a Rudas fürdőről

Marsigli Ferdinánd, a nagy magyarbarát, olasz grófi család sarja 1682-ben, 24 éves korában önként lépett be közkatonának a török ellen induló hadseregbe. Buda felszabadításában már mint hadmérnök vett részt. Mialatt a romok között Corvinák után kutatott, rendkívül pontos, becses rajzokat és térképeket készített városunk épületeiről, bástyáiról, fürdőiről, templomairól, amiket azután 1726-ban megjelent művében közölt. Ezek között egyik nagyon finom, aprólékos rajza a Jesil Direkli Ilidse-t, a mai Rudas fürdőt ábrázolja.

Érdekesen írja meg e könyvében Budafok nevének eredetét is. A németes köznyelv a XVIII. századtól Promontornak nevezte, ami előerődöt jelent. Budafoknak azonban ehhez semmi köze, mert sem erőd, sem vár-fok, hanem félkör alakú, dombvonulattal szegélyezett lapály, a Duna hordaléka által alkotott vízmedence. A Fok-ok Pomáztól a Duna vonalán egészen Mohácsig húzódtak és a XVII. sz. végén mindenütt Foknak ne-

vezték őket (Pomázi, Óbudai, Érdi Fok stb). Ez a Fok szó eredeti magyar jelentése; tehát nem Promontor, hanem Budafok, vagyis Budai Fok.

Még egy jelentős dolgot kell Marsiglivel kapcsolatban megemlíteni. Ő vitte el Erdélyből a székely rovásírás legfontosabb emlékét Bolognába, ahol azt az ő gyűjteményében még ma is őrzik.

Öntudatos hajógyári munkások

A munkásság szervezkedése elsősorban betegsegélyző, temetkezési és legényegyletek alapításában nyilvánult meg, már az 1860-as évek előtt. Az egyik legnagyobb ilyen irányú mozgalom az óbudai Hajógyárban működött, ahol a műhelyekben iparáganként, külön-külön szerveztek betegsegélyezőt. A legelső 1852-ben az ácsok teremtették meg. Érdekes ezzel kapcsolatban feljegyezni, hogy amikor a belügyminiszter kérte az alapszabályuk bemutatását, erre a következőképpen válaszoltak:

„Egyletünk 1852-ben keletkezvén, a jelen alapszabályok az akkori rendőrségnek bemutatván, ott tudomásul szolgált. Miután Egyletünk húsz év óta fennáll a jelen alapszabályok mellett, azok célszerűségét így már bebizonyították. De hogy gyümölcsözően él, megmutatja, mert kétszáz Ft. tartaléktőkét takarított meg. Végre pedig miután a gyárban létező egyéb ilyen egyletek ügy és számvetése német, mi pedig tősgyökeres magyarok lévén, e tekintetben is hazai, hivatalos nyelvünket akarjuk érvényre juttatni és megtartani.

Óbudán, 1872. szept. 1-én.

Szabó József
jegyző

Gombos Pál
elnök

Figyelemre méltó, hogy az óbudai munkások mennyire büszkék voltak magyarságukra az akkori sváb Óbudán, és azt még ilyen alkalommal is hangoztatták.

R.R.S.

Határvíta Buda és Óbuda közt

A két helység közti határt már 1355-ben pontosan megállapította a Lajos király által elrendelt határjárás: a mai Nagyszombat utca vonalában, a Duna-parttól húzódtott, Kurszán vára (az amfiteátrum) déli oldalán, s onnan a Mátyás-hegy északi oldalán, fel egészen a mai Hármashatárhegynek addig a pontjáig, ahol a hidegkúti határral találkozott. A középkorban nem is vitatta senki ezt a kövekkel és árkokkal világosan megjelölt határt. Buda visszavétele után, 1700-ban szögezték le újra az ekkor még önálló városi jogát vissza nem nyert Buda és a Zichyek földesurasága alá került Óbuda közti régi határt, az 1355. évi oklevél alapján.

Mégis, már 1702-ben viszály támadt a két helység — jobban mondva, Buda és Zichy

Péter gróf — között. Buda ugyanis a városi akasztófát Zichy szerint óbudai területen állította fel, és a grófi tisztartó, Kalmár János tiltakozása ellenére ki is végeztek rajta egy elítéltet. Az eset néhány év múlva megismétlődött: a budai magisztrátus vezetői, Saudtermaister Frigyes konzul és Wizer András szenátor szállt ki — Kalmár szerint 50 fegyveres kíséretében —, hogy fogantossítsák egy gyilkos kivégzését. Ez alkalommal az óbudaiak tiltakozása majdnem a tettegességig fajult. A határvíta az országos fórumok (Udvari Kancellária, Magyar Kamara) előtt, a vármegye közreműködésével, még sokáig nem jutott dűlőre. 1734-ben, „midőn Nemes Budaj Magistratus... bizonyos Aigner Mátyás névű eő Felsőghe Révész szolgáját exequaltatta volna általa elkövetett gyilkosságért, Neistiffen (Újlakon) fellyül szőlőkhöz közel való akasztófa alatt (melly akasztófa Ó=Budaj határban vagyon)...”, az óbudai földesúrnak megint protestálnia kellett. 1735-ben a határügy a Királyi Tábla előtt volt, de további fejleményeiről egyelőre nincs adat.

Mivel a Zichy-család levéltárában az ügy ezután már nem kerül elő, valószínű, hogy a határvíta lezárult, s Buda városa máshová helyezte az akasztófát (a XVIII. század közepén a Budakeszivel határos területen, a Pozsonyi-hegy alatt működött az olyannyira nélkülözhetetlen városi létesítmény).

G. É.

Egy udvari festő feladatai a hajdankorban

Hans Krell, II. Lajos király udvari piktor a pozsonyi festők sorából emelkedett ki. 1500 körül született. Tanulmányait talán Bécsben végezte; erősen a Cranach iskola hatása alatt állt. Pozsonyon kívül Budán és Prágában dolgozott. (Hiszen II. Lajos 1516–26-ig Csehországnak is királya volt.) Krell, mint házifestő — a feljegyzések szerint — nyolc ízben festette meg II. Lajos királyt és feleségét, Habsburg Mária királynét. Alighanem már álmában is képes lett volna megfesteni a királyi párt...

De Krell tiszte túlment a táblaképek festésén. 1523/24-ben, a királyi pár pozsonyi tartózkodása idején a farsangi mulatságokhoz neki kellett megfestenie s elkészítenie a jelmezeket. Álhatat — vagyis parókat — is Krell csinált. A díszlakomára ő aranyozta a tálalásra kerülő ennivalókat s azokra zászlócskákat meg aranygombokat készített. A következő farsangra ugyancsak ő készíti a kosztümöket, álarcokat. Egy gólya-jelmezhez — ezt máshonnan tudjuk: II. Lajos király viselte — tollat, szárnyat is ő gyárt, papírosból.

Megesik, hogy a királyi portré festése közben sutba kell vágnia a palettát s az ecsetet. Tél van, a király szánkóra kíván ülni. Nosza Krell ugrik, hogy megaranyozza a királyi szán rúdját...